

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

bland 1600-talets märkligaste diktaröden. Författaren ser med humor och ibland mild kritik på föremålet för sitt studium. Han söker inte som många andra skulle ha gjort försvara den besvärlige Worm i alla de strider han invecklade sig i. Men utom ett författaröde lär vi känna ett stycke av tidens samhälle och opinionerna i detta. Här saknar man dock ett försök att ge en djupare förklaring till fenomenet Worm. En socialhistorisk analys hade kunnat visa på vilka sätt Worm bryter mot sitt samhälles kodex. Frågan varför Worm så hänsynslöst kastar sig över den ene efter den andre, från dem som stod honom nära till de högt uppsatta, Griffenfeld och kungen, ställs aldrig på allvar. Orsaken kan knappast bara vara missnöjet med de släta villkor Worm trots sin fina examen fick nöja sig med. Redan tidigt visar sig en egenomlig ambition hos Worm. Han förefaller ju ha varit offer för en disputationssjuka, en tro att ett stort antal disputationer skulle ge honom försteg framför alla andra. Något annat som man också saknar är en studie över paskillen som litterär genre. Worm briljerar med lärda titlar – då han inte rentav skriver på latin – och ofta har hans paskiller liksom t. ex. Drydens samtida tagit titel och stoff från Gamla testamentet. Detta säger något om tidens mode men också om hur han menade en satir borde vara för att slå hos den publik han vände sig till. Men det avhandlingen ger är mycket nog. Det sagda må bara påminna om att det kan vara värt att gå vidare i studiet av Worms författarskap.

Bernt Olsson

Francis X. J. Coleman: *The Aesthetic Thought of the French Enlightenment*. University of Pittsburgh Press 1971.

»The Aesthetic Thought of the French Enlightenment» kan tyckas vara ett stort ämne, alltför stort för att på ett givande sätt behandlas i en bok på 160 små sidor. Det skall då först påpekas att Coleman (som är filosofiprofessor vid Bostons universitet) ger begreppet »aesthetic thought» en relativt snävt begränsad innebörd. Han skiljer mellan »aesthetic theories» och »critical theories»: till skillnad från en »kritisk» teori, som enligt Coleman snarast är ett uttryck för en personlig konstuppfattning och har ett didaktiskt eller praktiskt syfte, är en estetisk teori ett försök att utan personligt engagemang och med den intellektuella förståelsen som enda syfte, analysera någon central föreställning inom konstbetraktelsen, till exempel »konstnärligt värde», »skönhet» eller »konstverk». Med stöd av denna distinktion lämnar Coleman åsido åtskilliga författare inom den franska upplysningen som har behandlat konstfrå-

gor. Med samma motivering avstår han från att gå in på ett ämne som *la querelle des anciens et des modernes*, ett inslag i den tidigare upplysningens konst- och litteraturdebatt som från idéhistorisk synpunkt kan anses viktigt men som Coleman lämnar därhän utan beklagande – »it is a quarrel that I am very happy to have the philosophical right to ignore, for there is surely no more boring or puerile episode in the history of French literature».

Å andra sidan uppmärksammar Coleman flera teoretiker som i gängse idéhistoriska framställningar brukar vara föremål för ett mera förstrött intresse, till exempel Batteux, Crousaz, André och Dubos. Vad som vägleder Coleman i hans urval är det teoretiskt intressanta i de olika författarnas estetiska idéer; han analyserar deras motiveringar och deras konsekvenser och försöker visa varför en del av dem är fruktbara, andra ofruktbara. Diderot framstår naturligtvis även enligt Colemans principer som en central författare och bidragen till tolkningen av hans estetiska teorier tycks mig höra till det intressantaste i boken, även om det ifråga om Diderot kan tyckas särskilt svårt att skilja »estetikern» från »kritikern».

Colemans arbete är alltså en filosofiskt-analytisk, inte en idéhistorisk framställning, även om det faktiskt rymmer en del idéhistoriska synpunkter; sålunda intresserar sig Coleman ibland för hur en viss författare har påverkat andra i diskussionen av en viss estetisk doktrin. Boken behandlar fyra huvudfrågor i upplysningens teoretiska konstdebatt: »Reason and Sentiment», »Rules and Spontaneity», »Imitation and Creation», »Art, Language, and Morality». Rubrikerna är alltså genomgående antitetiskt formulerade, och Coleman menar att dessa antiteser motsvarar en tendens i litteraturen och konsten under de sex-sju tidigare decennerna av 1700-talet att ställa motsatser mot varandra: förnuft kontrasteras mot känsla (som av Crébillon fils i *Les égarements du cœur et de l'esprit*), sociala konventioner mot personliga böjelser (som av Marivaux i *La vie de Marianne*), konst mot moral (som av markis de Sade). De konstteoretiska författarnas problemställningar återspeglar sådana kontraster, menar Coleman. Med sin inriktning på den filosofiska problemanalysen förenar han sålunda ett intresse för det historiskt karakteristiska i tidens teoretiska konstdiskussioner, som antyder ett vidare perspektiv åt hans framställning.

De områden som Coleman rör sig på har ju redan varit föremål för en mycket omfattande forskning från konst-, litteratur- och idéhistoriska utgångspunkter, och en historiskt inriktad läsare kan väl tycka att författaren i sina analyser vistas i en ganska tunn, teoretisk atmosfär. Colemans sätt att välja textställen, till exempel hos Diderot, kan förefalla lite nyckfullt. Hans referenser till

tidigare forskning inskränker sig till en ytterst selektiv bibliografi. Men om man håller i minnet bokens begränsade ram, klart definierad av författaren själv, bör man kunna erkänna att Colemans framställning med sin koncentration på väsentliga problemställningar och sin skärpa i problemanalysen har nyttiga lärdomar att ge också idéhistorikern.

Lars Gustafsson

Mark Kinkead-Weekes, *Samuel Richardson. Dramatic Novelist*. London. Methuen & Co. Ltd. 1973. 506 s.

Samuel Richardson (1689–1761) gjorde onekligen en sensationell karriär som författare. Han var över femtio år gammal när han debuterade som skönlitterär författare med romanen *Pamela; or Virtue Rewarded* (1740–1741). Boken blev en omedelbar succé och upplevde på sex månader fyra upplagor. Livad av framgången publicerade han ytterligare två romaner, *Clarissa* (1747–1748) och *Sir Charles Grandison* (1753–1754). På fjorton år erövrade Richardson en framträdande ställning i samtidens litteratur, något som omvittnas av entusiastiska uttalanden av bl. a. dr Johnson, Rousseau och Diderot.

Eftervärlden har sett honom som en förnyare av romangenren genom den epistolära teknik, som han genomför och fördjupar i sina romaner. Brevromanen blev genom honom en populär genre, som kom att nå sin höjdpunkt under senare hälften av 1700-talet med sådana verk som Rousseaus *Julie ou La nouvelle Héloïse* och Goethes *Die Leiden des jungen Werthers*.

Brevromanen och dagboksromanen utgör ett viktigt led i utvecklingen mot den moderna romanens psykologiska människoskildring. Brevromanens teknik innebär ju, att händelserna presenteras i intima dokument, vilket ofta medför, att karaktär och miljö framhäves på handlingens bekostnad. I hög grad gäller detta Richardsons romaner; dr Johnson påpekade också 1772 rättfram till en person, som fann Richardson mycket långtråkig: »Why, Sir, if you were to read Richardson for the story, your impatience would be so much fretted that you would hang yourself. But you must read him for the sentiment, and consider the story as only giving occasion to the sentiment.»

Men visst finns det handling i Richardsons romaner; själva fabeln i *Pamela* – som finns i sammandrag i undertiteln »Virtue Rewarded» – har Holberg sammanfattat i företalet till sina *Moralske Tanker*: i romanen »forestilles en fattig ung Kammer-Pige, som en stor Herre havde forelsket sig udi, og som han med Vold og all optænkelig List søgte at overvinde: men hendes Dyd og Kydskhed var saa stor og bestandig, at hun ved intet Middel

kunde bringes til at *accordere* ham nogen u-sømmelig *Faveur*. Hvorudover hans u-blue Elskov omsider forvandlede til *Estime* og *Admiration*, saa at han, u-anseet Standens U-liighed, tog hende til ægte». Hur karaktären Pamela kan tolkas kommenterar Holberg vidare: »Denne unge Pige ansee nogle som et *Modèle* for Fruentimmer at efterfølge, ja der ere fundne Geistlige udi England, der have paa Prædike stolen *recommenderet* Historien. Andre derimod have derudi fundet *Character* af en *devote Coquette* og et listigt Fruentimmer, der udi Grund haver forstaaet den Konst at bringe en Mands Person udi Snaren.»

Med en hänvisning till Holbergs nyktra betraktelser inleder Mark Kinkead-Weekes avsnittet om *Pamela* i sitt stora arbete *Samuel Richardson. Dramatic Novelist*. Kinkead-Weekes har tidigare skrivit en utmärkt introduktion till *Pamela* för Everyman's Library, en studie som omtryckts i åtminstone två olika kritikantologier.

Hans nya arbete är en volym av sant Richardsonska proportioner. Det omfattar över 500 sidor och författaren drar sig inte för en viss omständlighet. Han disponerar sitt arbete i fyra stora avsnitt, varav de tre första redovisar »a close reading» av var och en av de tre romanerna och det fjärde ger en analys av Richardsons romankonst.

Målet för Kinkead-Weekes studie är att framhäva Richardsons konstnärskap och överlägsna berättarteknik. Författaren tar upp Richardsons nya grepp, som denne själv karakteriserat som sitt »new Manner of Writing – to the Moment», och betraktar honom dessutom som »the pioneer of 'point of view' fiction» (s. 397). Det största partiet av det sista avsnittet rubriceras »The Novel as Drama» och Kinkead-Weekes vill alltså se Richardsons innovation som ett försök att använda dramats teknik på romanen, »to achieve the equivalent in the novel of the experience of drama» (s. 395).

Detta är nu ingen sensationell nyhet; knappast någon modern forskare som sysslat med jagromanen eller brevromanen har kunnat undgå göra den iakttagelsen. Richardson själv påpekar i företalet till *Clarissa* det dramatiska inslaget i brevberättartekniken och understryker »ögonblicksbeskrivningens» fördelar:

»All the Letters are written while the hearts of the writers must be supposed to be wholly engaged in their subjects (The events at the time generally dubious): So that they abound not only with critical Situations, but with what may be called *instantaneous* Descriptions and Reflections (proper to be brought home to the breast of the youthful Reader); as also with affecting Conversations; many of them written in the dialogue or dramatic way.